

چکیده و چکیده نامه

نوشته: پریچهر اعتمادی

پس از اختراع چاپ در قرن چهاردهم میلادی، کتاب بهترین وسیله ضبط و مبادله اطلاعات بود. با تولد نشریه های ادواری در قرن هفدهم دریچه تازه ای بروی عموم مردم و بخصوص دانشمندان گشوده شد. در اواخر قرن هیجدهم با انتشار بررسی نامه و سالنامه ها توجه دانشمندان و پژوهشگران نسبت به کتاب کمتر شده و باین سلسله انتشارات معطوف گردید. در اوایل قرن نوزدهم علوم و تکنولوژی دستخوش تحولات و تغییرات چشمگیری شدند، بدین معنی که موسسات، کارخانه ها و شرکت های بزرگ علمی و صنعتی و تولیدی اعم از دولتی یا خصوصی با جهشی ناگهانی و صرف هزینه های زیاد به جلب دانشمندان و پژوهشگران در کلیه نقاط دنیا پرداختند و نتایج فعالیتها و اکتشافات آنها مرتباً بصورت گزارشها و مقالات علمی و آموزشی در نشریه های ادواری منتشر می گردید.

با افزایش روزافزون حجم انتشارات مزبور، برای هیچکس امکان نداشت که از همه نتایج پژوهشهایی که انجام گرفت آگاه شود و نیز تهیه تمام مدارک مورد نیاز نه تنها از لحاظ اقتصادی بلکه بدلیل مشکلات دیگری از قبیل بعد مسافت و زمان یا علل سیاسی و روابط بین دول مختلفه و غیره برای هیچ فرد یا موسسه ای امکان نداشت. از طرف دیگر ممکن بود و یا چند شرکت یا موسسه ای در یک زمان طرح و پژوهش واحدی را دنبال نمایند و این دوباره کاری جز اتلاف وقت، انرژی و سرمایه ای کلان که هر یک به تنهایی کافی بود موسسه معظمی را ورشکست نماید حاصل دیگری نداشت. در آن ایام تب دست یابی به کلیه مدارک و کسب اطلاع از محتوای همه آنها بروز کرد.

سرانجام نسل متفکر و تازه جوی قرن بیستم هدیه ای به جهان علم و دانش تقدیم کرد که با استفاده از آن دست یابی به گنجینه های علم و دانش قرنهای پیش و زمان حاضر را برای محققان، کتابداران و متخصصین علم اطلاع رسانی ساده و امکان پذیر نمود. این هدیه گرانبها چکیده و چکیده نامه است.

چکیده چیست؟ در کتاب *ALA Glossary of Library Terms* چکیده (Abstract) اینگونه تعریف شده است: "چکیده خلاصه کوتاهی از یک کتاب، جزوه یا مقاله است که نکات اصلی آنرا ذکر می نماید". بطور کلی چکیده یک نوشته باید نکات عمده، مشاهدات و نتایج حاصله

از یک تحقیق را طوری ارائه کند که خواننده بتواند تصمیم بگیرد که آیا به اصل مقاله رجوع کند یا نه.

با در نظر گرفتن ضوابط مذکور تمام مقاله ها ارزش چکیده شدن ندارند یعنی فقط نوشته های تحقیقاتی قابل چکیده شدن هستند و برای مقالات معمولی ذکر خلاصه ای کوتاه که از سی تا سی و پنج کلمه تجاوز ننماید کافی است.

چکیده ها از لحاظ شکل ظاهری ممکن است بصورت مجله، تک برگ، برگه های فهرست (مثلاً ۱۲×۲۰ سانتیمتری)، برگه های منگنه دار و یا بصورت میکروفرم دیده شوند. در بعضی موارد دیده شده که در پشت برگه های چکیده، متن کامل مقاله بصورت میکروپرینت چاپ شده تا در صورت لزوم مطالعه اصل مقاله در همان زمان امکان داشته باشد. بعضی از مجله ها، چکیده ای را که خود نویسنده یا ویرایشگر مجله تهیه کرده است بعد از عنوان آن بچاپ می رسانند. این چکیده در اصطلاح علمی بنام Synopsis مشهور است و تهیه کننده آن معمولاً نویسنده یا ویرایشگر آن مقاله می باشد و معمولاً در حد فاصل عنوان و متن مقاله جایگزین می شود. اولین مجله ای که اقدام به نشر خلاصه مقاله هائی با خود مقالات بطور جاری نمود Le Journal des Scavons بود.

چکیده نه تنها از لحاظ شکل ظاهری بلکه از لحاظ معنوی و نوع اطلاعاتی که به استفاده کننده می دهد به انواع مختلف تقسیم می شود که تعدادی از آن در مقاله "چکیده و چکیده نویسی" در شماره دیمه ۱۳۵۱ این نشریه توضیح داده شده است.

بطور کلی اطلاعاتی که چکیده یک مقاله باید دارا باشد عبارت است از:

عنوان مقاله، نویسنده/ نویسندگان، نام مجله ای که اصل مقاله در آن چاپ شده و سایر اطلاعات کتابشناسی از قبیل تاریخ انتشار، شماره، دوره و صفحات آن مقاله و بالاخره متن چکیده. بعضی از چکیده ها نام چکیده نویس، تعداد بررسی هایی که بر آن مقاله شده و حتی تعداد منابعی را که در نوشتن آن مقاله از آنها استفاده شده ذکر می نمایند. هنوز موسسات استاندارد ملی و بین المللی ضابطه هایی در این مورد منتشر نساخته اند ولی رویهم رفته این اطلاعات، صرف نظر از تفاوتی جزئی در تمام چکیده نامه ها یکی است.

چکیده نامه چیست؟ در کتاب ALA Glossary of Library Terms چکیده نامه (Abstract Bulletin) این چنین بیان شده است: "چکیده نامه مجموعه ای است که شامل خلاصه مطالب جاری کتابها، جزوه ها و مقاله های مجله ها می باشد".

ارزش چکیده نامه در اشاعه اطلاعات - در نیمه دوم قرن بیستم توجه مردم و بخصوص دانشمندان از نشریه های عمومی به نشریه های اختصاصی معطوف گردید. در نتیجه در رشته های مختلف علم و صنعت نشریات زیادی انتشار یافت.

استقبال زیاد مردم از این مجلات باعث شد که چکیده نامه های اختصاصی نیز بسرعت در رشته های مختلف انتشار یابد. بطوریکه آقای Charles B. Bourne در دومین شماره مجله American

Documentation در سال ۱۹۶۲ گزارش داده است تعداد مجلات چکیده و فهرست تا تاریخ مزبور به ۳۵۰۰ عنوان رسیده است.

موسسات علمی و آموزشی و مراکز اطلاع رسانی در سراسر جهان در بالا بردن سطح چکیده و چکیده نامه از لحاظ کیفی و کمی سهم بسزائی داشته اند.

بعنوان مثال "مرکز اطلاع رسانی علمی و فنی شوروی (VINITI)" در بیستمین سال تاسیس خود ۲۵ چکیده نامه در رشته های مختلف اشاره داده است.

علاوه بر این، این مرکز برای تکمیل و تسریع در امر اشاعه اطلاعات ۷۰ سری نشریه Express Information منتشر می نماید. در آماري که از سال ۱۹۶۷ این موسسه موجود است گزارش شده است که از طرف استفاده کنندگان چکیده نامه های این موسسه ۶۶۰۰۰۰ تقاضا برای فتوکپی اصل مقالات به موسسه مزبور رسیده است. آمار سال ۱۹۷۲ این موسسه گزارش می دهد که بیش از یک میلیون مقاله در نشریه های چکیده وابسته چاپ شده است.

موسسه دیگری که سهم بزرگی در چکیده کردن مقاله های پزشکی و سایر رشته های وابسته به پزشکی و اشاعه آنها دارد Excerpta Medica Foundation است که در سال ۱۹۴۶ توسط عده ای پزشک هلندی در این کشور تاسیس گردید.

هدف این موسسه فهرست و چکیده کردن مقاله های پزشکی و رشته های وابسته از سراسر جهان است.

چکیده این مقاله ها بزبان انگلیسی تهیه و سپس در فواصل ماهیانه در ۳۹ قسمت مجزا منتشر می گردد. در این موسسه برای تهیه چکیده مقالات از افراد متخصص و آشنا به فن چکیده نویسی استفاده می شود. برای مثال در این موسسه ۵۰۰ نفر کارمند تمام وقت، عده زیادی پزشک ویرایشگر نیمه وقت، ۷۰۰ نفر عضو هیات ویرایش کار می کنند. علاوه بر این عده، ۴۰۰ نفر چکیده نویسی نیمه وقت در سراسر دنیا با این موسسه همکاری می نمایند.

هر یک از ۳۹ چکیده نامه موسسه مزبور دارای یک هیات ویرایش بین المللی می باشد که رویهم رفته به ۷۰۰ پزشک و متخصص دیگر بالغ می شود. این عده با همکاری سرویرایشگر و سایر ویرایشگران هدفشان اینست که مقالات انتخابی برای چکیده شدن در سطح بسیار عالی بوده و چکیده مقالات صحیح و دقیق نوشته شود.

این موسسه در سال ۱۹۶۸ در حدود ۲۵۰۰۰۰۰ چکیده در ۳۹ چکیده نامه خود منتشر نموده است. برای ارزش چکیده نامه در اشاعه اطلاعات، رشد کمی و کیفی چکیده نامه هایی مانند Chemical Abstracts و Biological Abstracts نیز نشانه های دیگری است از اهمیت چکیده نامه ها در اشاعه اطلاعات. چه عواملی باید پشتیبانه انجمن شیمی دانان امریکا و یا سرویس اطلاعاتی علوم امریکا باشد که اولی از سال ۱۹۰۷ و دومی از سال ۱۹۲۶ تا کنون مرتباً چکیده نامه های خود را منتشر نموده و هر سال مشترکین بیشتری از سال پیش داشته اند.

صرف وقت و هزینه ای چنین گزاف از طرف مسئولین امر و استقبالی که دانشمندان و محققین و موسسات علمی و آموزشی چکیده نامه ها بعمل می آورند ارزش ذیقیمت چکیده نامه را در اشاعه اطلاعات محرز می سازد. چکیده نامه ها با طبقه بندی موضوعی دقیق چکیده ها و انتشار مسلسل و مداوم خود برای یک متخصص پژوهشگر، امکان آگاهی و دست یابی به مقالاتی که در سراسر جهان در رشته وی منتشر گردیده است بطور مختصر و مفید مرتباً فراهم می نمایند.

یکی از عوامل موثر دیگر در پیشبرد اشاعه اطلاعات، موسساتی هستند که فهرستی از چکیده نامه های موضوعی منتشر می نمایند. تعداد زیادی از این فهرست ها که بنام **Abstracting Service** شناخته شده اند در رشته های مختلف علوم، علوم اجتماعی و صنعت توسط موسسات خارجی تهیه و منتشر شده است.

یکی از وظایف اصلی مرکز اسناد هر کشور آگاه کردن پژوهشگران آن کشور از کارهای تحقیقاتی خارجی و نتایج کار آنها و متقابلاً مطلع نمودن دانشمندان خارجی از کارهای تحقیقاتی در آن کشور می باشد. لذا همانطوریکه قبلاً ذکر گردید علم اطلاع رسانی ساختمان عظیمی است که بر پایه های چکیده، چکیده نامه، فهرست و فهرست مشترک بنا شده است و این پایه ها در اختیار کتابداران و متخصصین علم اطلاع رسانی است. هنر اینجا است که با کمک این پایه ها از بنای مزبور بهره برداری نموده و با ترکیب اطلاعات مندرج در آنها به نیازمندان علم و دانش کمک های صحیح، سریع و بموقع نمود.

با توجه به ارزش حیاتی چکیده و چکیده نامه در امر اطلاع رسانی یادآور می شود که چکیده و چکیده نامه جزء "منابع دست دوم تحقیق" قرار دارند. لذا چکیده یک نوشته نمی تواند تمام اطلاعات مورد لزوم را در اختیار استفاده کننده آن قرار دهد.

چکیده یک مدرک باید در صورتی بعنوان "منبع مورد استفاده" نوشته ای ذکر شود که دسترسی به اصل آن مدرک امکان پذیر نباشد و در اینگونه موارد باید حتماً ذکر شود که منبع مورد استفاده، چکیده آن مدرک بوده است.

منابع مراجعه:

1. Ashworth, Wilfred; *Handbook of Special librarianship and information work*. 3rd ed. Aslib 1967.
2. Grenfell, David; *Periodicals and serials*. Aslib, 1965.
3. International Organization for Standardization; *ISO Recommendation R 214, Abstracts and Synopsis*. Nov 1961.
4. Klempner, Irving M. *Diffusion of abstracting and indexing services for government-sponsored research*. Scarecrow, 1968.
5. Scott, E. J. et al; *A technique for the evaluation of a commercial information service and some preliminary results from the Drug-dog service of the Excerpta Medica Foundation*. "Information Storage and Retrieval"; V. 7, # 4, 149-165, Nov. 1971

